

Petr Kos

Středověký loch v Kloboukách-Bohumilicích

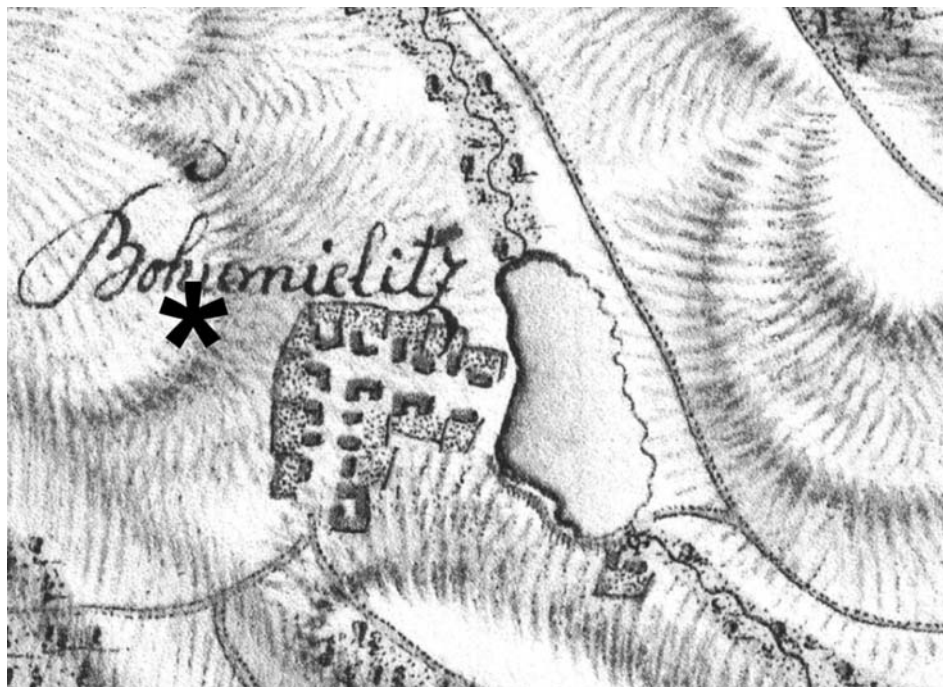

Pole severozápadně od obce v trati „Díly“ s místem propadu lochu (vyznačeno šipkou). (foto Petr Kos, Ústav archeologické památkové péče Brno)

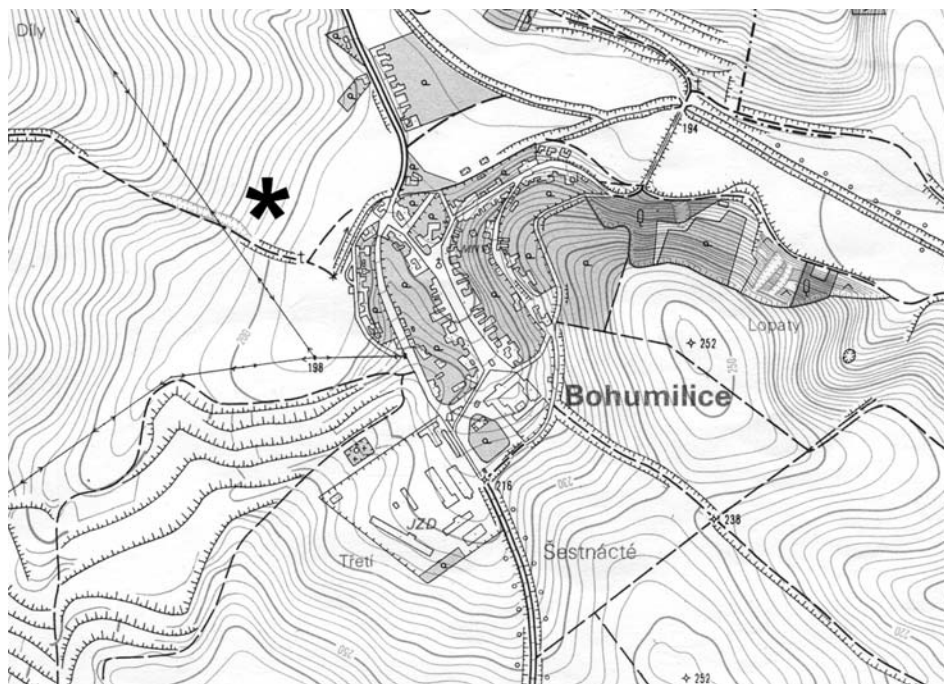
Úvod

28. 7. 2008 byl Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., (ÚAPP Brno, v. v. i.), informován starostou města Klobouky RNDr. Zdeňkem Bobkem o propadu lochu na poli nedaleko městské části Bohumilice. Propad se objevil na jaře tohoto roku, pravděpodobně po delších deštích, kdy došlo k narušení stropů podzemních prostor. Místo propadu se nacházelo na poli severozápadně až západně od obce na jihovýchod-východním svahu návrší Stračínky (277 m n. m.), u drobné bezejmenné vodoteče (JTSK x = 1182330,62; y = 579708,40; z = 193,89). Podle svědectví starosty Zdeňka Bobka a Jaroslava Zvonaře došlo v minulosti k propadu do podzemí ještě na dalším místě, a to asi o cca 80 m jižněji. Bylo nám sděleno, že tato polní trať se jmenuje Bohumělce, což je název zaniklé středověké osady, která je poprvé zmiňována v obdarovací listině zábrdovického kláštera v roce 1298. V roce 1440 je uváděna v majetku Karla z Lulče a jako pustá je zmiňována poprvé v roce 1481 za držení Licka z Lulče (více pramenů v Nekuda 1961, 81).

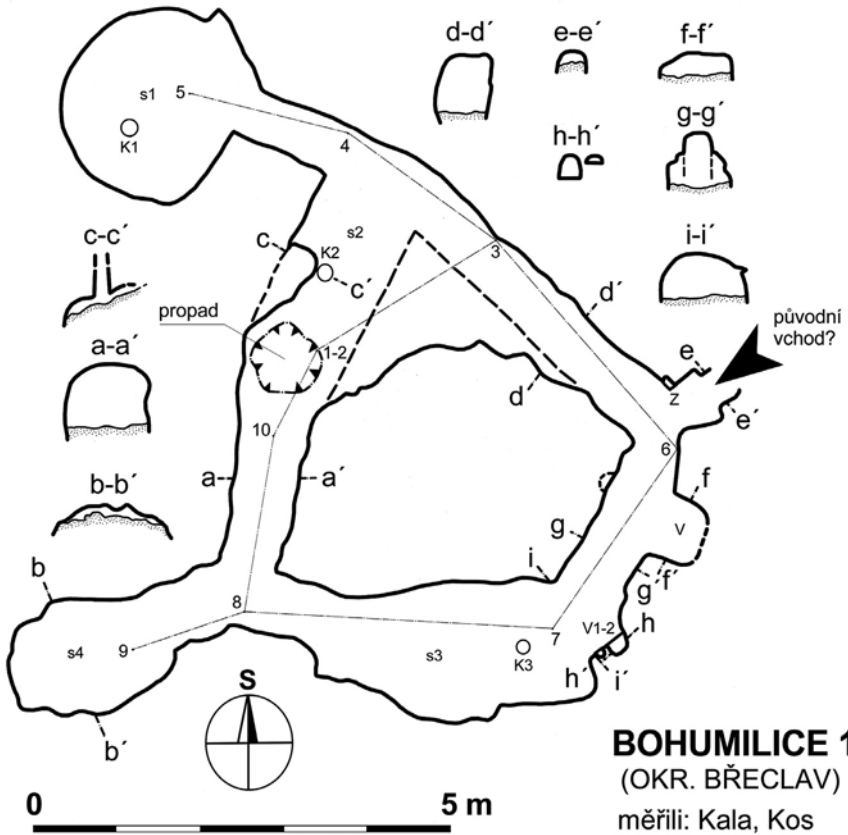
Mezi lidmi v obci se dodnes traduje, že v těchto místech se dříve nacházela stará obec, než byla zničena požárem a přemístěna na protilehlý břeh potoka, kde existuje dodnes. V prostoru mezi obcemi býval ještě ve 14.–15. století rybník, jehož hráz je zde patrná dosud. Při různých stavebních pracích jsou dodnes v obci zjišťovány pozůstatky chodeb, o kterých se nic přesnějšího neví (J. Zvonař – ústní sdělení).

Bohumilice (Bohumielitz) na výřezu z listu č. 103 I vojenského (josefského) mapování Moravy z let 1764–1783 s vyznačením nálezu lochu (hvězdička).

Výřez ze ZM ČR (list č. 34-21-04) s vyznačením místa objevu propadu lochu (hvězdička).

BOHUMILICE 1

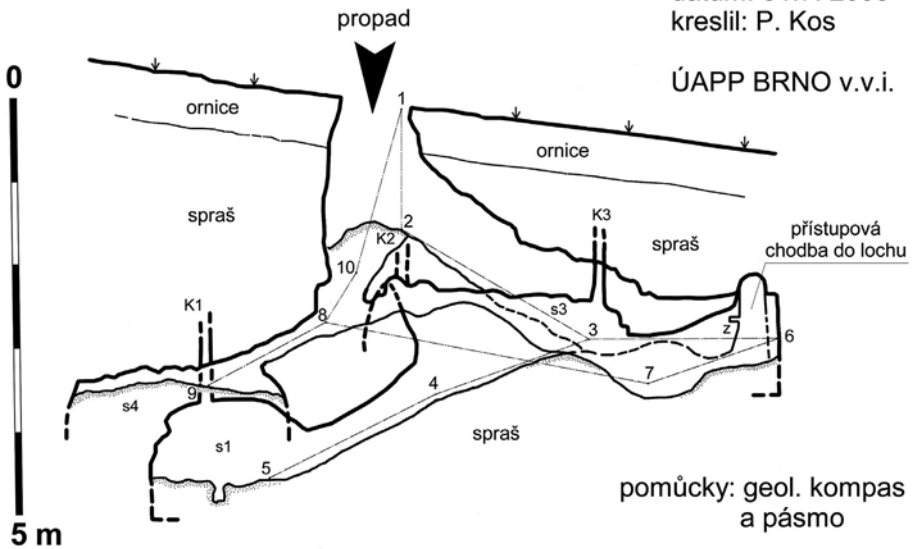
(OKR. BŘECLAV)

měřili: Kala, Kos

datum: 31.7. 2008

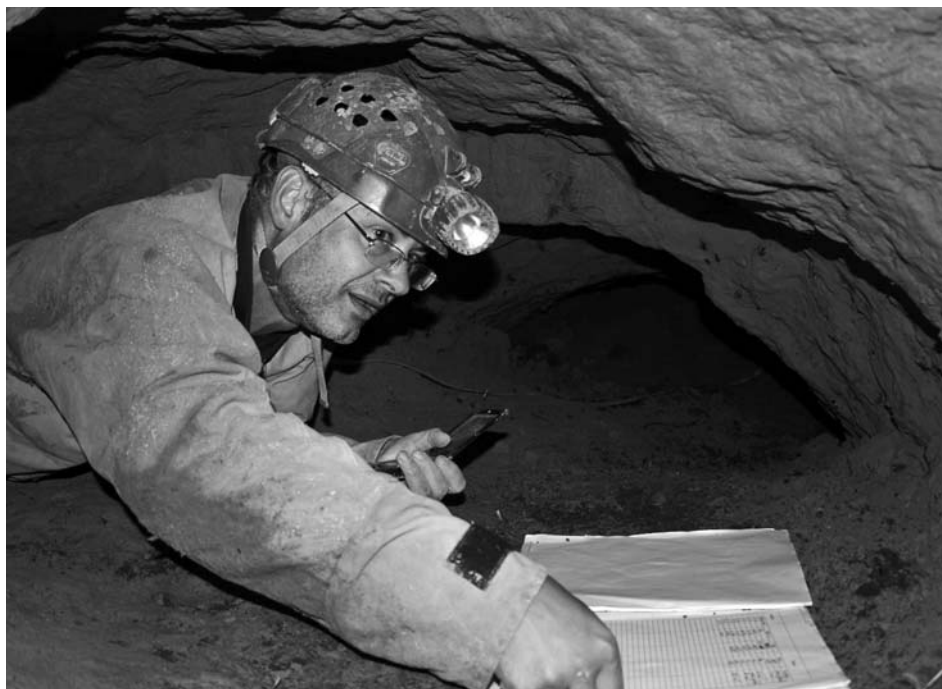
kreslil: P. Kos

ÚAPP BRNO v.v.i.

pomůcky: geol. kompas
a pásmo

Půdorys a řez lochu u Bohumilice.

Mapování nejnižších částí chodeb lochu. (foto Jiří Kala)

Historie výzkumu oblasti

Jako první se lochy na Kloboucku zabýval nadučitel K. J. Bukovanský, který podrobně popsal lochy z Klobouk. Kloboucké lochy navštívil též F. Koudelka, jenž prozkoumal loch ve stavení F. Foretníka v č. p. 220. Podzemní chodby se zde rozkládaly pod městečkem a směřovaly údajně až do okolních lesů. Po stranách chodeb vždy ve vzdálenosti 20 m od sebe byly výklenky, údajně proto, aby se chodci mohli v těsné chodbě pohodlně vyhnout. Z hlavní chodby vybočovaly do stran pobočné chodby, které byly velmi nízké a krátce ústily do postranních komůrek. Většina chodeb byla vyhloubena ve spraši a tyto chodby a síně měly goticky lomený i valený strop. V síňkách byly uprostřed klenby asi 10 cm široké okrouhlé otvory, jež vedly až na povrch a přiváděly do lochu čerstvý vzduch. Pod výklenky ve stěnách byly umístěny hliněné lavice a uprostřed síní také stoly. Pamětníci zmiňují dokonce přítomnost jakýchsi branek a hřebů (kolíků) ve stěnách, které měly nést dvířka. Popisována je též dlažba z hrubých neforemných nepálených cihel – vepřovic.

Mnoho lochů bylo dále zmiňováno u Klobouk v lesích v trati „Přestavky“ („Na rovinách“) a „Nad Novými horami“ a dále pod jednotlivými staveními za helvetským kostelem, a to od domu č. p. 14 po dům č. p. 93. Tyto lochy měly být propojeny společnou chodbou vedoucí až k obecní studni v „Mezírce“ – zvané Myjavka (mezi domy č. p. 93 a 94). Většina těchto lochů byla nepřístupná a vlivem průsaků povrchové vody již na počátku 20. století zavalená (základní literatura v Červinka 1905, 1–3; Bukovanský 1909).

Podle K. J. Bukovanského, který začal s výzkumem lochů na Kloboucku již roku 1865, se jednalo o podzemní skrýše v podobě umělých jeskyní s chodbami asi 2 m vysokými, 0,7 m širokými, do nichž na různých místech vedlo více otvorů. Bukovanský v místních loších zmiňuje také existenci spodní vody a náplav, které sahaly až 1 m vysoko. Lochy nalezené v lese Přestavky spojoval s malou středověkou vsí Přestavky, která zanikla ve 13. století (Kordiovský 1997).

Zbytek závorové kapsy ve stěně přístupové chodby u m. b. č. 6. (foto Petr Kos)

Geologie

Podzemní objekt, jehož část se propadla, byl vyhlouben v soudržných kvartérních spraších würmského stáří, které zaručovaly v době jeho zbudování dobrou stabilitu celého prostoru. Celková terénní dispozice objektu naznačuje možnost, že podzemí bylo budováno postupně subhorizontálním zahlubováním do svahu, a nikoliv systémem vertikálních šachet, jak je tomu zvykem například na Mikulovsku (Milovice, okr. Břeclav) nebo v německých zemích (srov. Kos 2002). S podobným systémem je možno se setkat snad pouze u sklepů zaniklé středověké osady Mstěnice u Hrotovic, okr. Třebíč, kde byly vstupy do podzemí tvořeny šikmými vstupními rampami, mnohdy obezděnými kamenem.

Popis objektu

Umělý vchod do podzemních prostor (propad) se nacházel na obilím osetém poli. V době jeho průzkumu a dokumentace byl z bezpečnostních důvodů dočasně překryt dřevěnými deskami, přesto se však nezabránilo tomu, aby do nebezpečné jámy občas někdo ze zvědavosti nezavítal. Odkrytý loch tak prozkoumaly nezávisle na sobě tři skupiny badatelů, a to z řad členů ČSS ZO 6-01 Býčí skála (I. Jadvizak), ZO 6-05 Křtinské údolí a dále pracovníci ÚAPP Brno, v. v. i., (P. Kos, J. Kala). Naštěstí se nikomu nic nestalo a vlastní výzkum proběhl taktéž bez vážnějších komplikací.

Zkoumaný objekt můžeme označit bez nadsázky za loch, neboť byl kompletně vyhlouben v hlinitých eolických sedimentech (spraších). Nikde v žádném úseku chodeb nebylo lokalizováno kamenné nebo jiné zdvo či prostředí budované jinou horninou. Značná část chodeb byla v minulosti, ale patrně také v celkem nedávné době, poničena podzemní vodou, která se tu periodicky zadržovala (pravděpodobně průsaky a průvaly z povrchu). Svědčí o tom početné závaly v místech, kde se nacházely větší komůrky a síně, a také vlastní

Detail osvětlovací nika s lehce očázeným stropem, do níž byl vkládán kahánek. (foto Petr Kos)

Podzemní prostory v úseku mezi m. b. č. 6 a 7. (foto Petr Kos)

Větší odkládací nika s osvětlovacím výklenkem v blízkosti m. b. č. 7. (foto Petr Kos)

Detail větracího kanálu K1 vykrouženého ve stropě okrouhlé síně s1. (foto Petr Kos)

propad, jenž se stal nyní novým vstupem do podzemí. Ve větších prostorách, zejména v klenbách komor, byly původně vyhloubeny větrací otvory vedoucí na povrch, kterými po zániku usedlosti nad lochem vnikala do podzemí voda a narušovala jeho stabilitu. Původní charakter stěn a stropů byl zachován pouze ve dvou úsecích spojovacích chodeb a ve vyústění postranní šikmé (snad vstupní) rampovitě chodby, zavalené zvenčí kyprou granulovitou hlinou obsahující drobné uhlíky (řez e-e').

Systém podzemních chodeb byl tvořen čtyřmi komorami (s1–s4), které byly vzájemně propojeny spojovacími chodbami. Ve třech síňkách byly ve stropních klenbách zjištěny vrtané větrací šachty (K1–K3), jež byly u povrchu zasypány. K propadu došlo patrně vlivem prolomení stropu jedné z komor (s2). Ta byla značně narušena vodou prosakující do podzemí prostřednictvím větrací šachty (K2), což je obvyklý jev u většiny podobných objektů, jejichž související nadzemní části (hospodářská usedlost nebo jiné stavení) zaniknou.

Vlivem nahromadění spodních vod v podzemí byl původní charakter chodeb značně pozměněn a někdejší kopané tvary zůstaly zachovány pouze lokálně, převážně ve stropních partiích, kde se daly dokonce rozpoznat stopy po kopacím nástroji. Zdá se, že naprostá většina dutin tu byla vyhloubena jediným plochým kopáčem o šířce ostří 13 cm. Původní vchod do podzemí nalezen nebyl, patrně se však nacházel za závalem chodbičky u m. b. č. 6. V jejím ústí jsme dokonce našli pozůstatky zážlabu závorové kapsy (z), která byla poškozena, a to buď vodním výmolem, nebo násilným vytržením závoru zvenčí.

Z hlediska technického vybavení lochu je možno se zmínit také o osvětlovacích a odkládacích nikách při m. b. č. 6–7 (V, V1–2), které svým sporným očázením a opálením

kleneb naznačují jen minimální využití objektu, případně vypovídají o jeho velmi dokonale odvětrání.

Komory v lochu jsou dvojího druhu – obdélného (s2, s3) a oválného (s1, s4) půdorysu, všechny však shodně s valenou klenbou. Kromě stop po kopacím nástroji nebyly na stěnách zjištěny žádné ryté znaky či nápisy, které bývají obvyklejší u podzemních chodeb přístupných ještě v pozdním středověku či novověku (hlavně iniciálky a letopočty). Výjimky, kdy se objevily hrubé a neforemné ryté obrazy, se ovšem vyskytly také na Kloboucku, a to v zaniklých Přestavkách (Kordiovský 1997, 274). Z hlediska dokumentace archeologických nálezů můžeme v případě Bohumilic konstatovat jejich absolutní absenci, což mohlo být zapříčiněno poměrně rovnoměrným zavalením dna celého objektu významnou kubaturou spraše opadané v celých blocích ze stěn a stropů chodeb. Také v úseku vstupního propadu nebyly na vzniklém profilu (ornice, podorniči, spraš) sledovány žádné archeologické situace, které by nám doložily přítomnost nadzemních či mělce zahloubených objektů, umožňujících dataci vlastního lochu.

Během průzkumu bylo zaměřeno cca 25 m polygonu a byla pořízena série dokumentačních a pracovních fotografií. Nejhlubší rekonoskovaná místa se nacházela v hloubce 4,5 m od povrchu (m. b. č. 5). Po odečtení masы závalů docházíme k názoru, že se původní dna chodeb mohla nacházet ve skutečné hloubce cca 5–6 m.

Typologická klasifikace

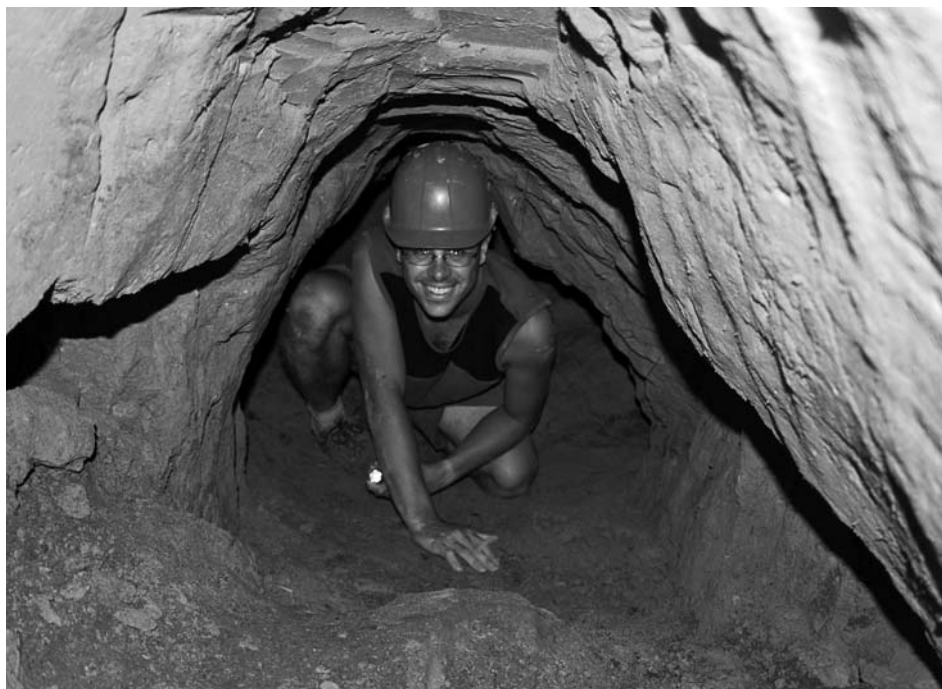
Loch lze na základě dochovaných obranných prvků (závorové kapsy) zařadit do kategorie lochů defenzivní povahy – typ II, varianta B (Kos 2005, 169), což není na jižní Moravě nijak výjimečný jev. Opět se tím tak potvrzuje hlavní význam a využití těchto objektů, dodnes zahalených tajemstvím a záhadami (srov. například Pokorný 2003). V konstrukčních prvcích (vstupní šíje, kruhové formy chodeb, větrací šachty, závory) jsou patrné minimálně tři stavební fáze (I–III), které by mohly spadat do 12.–15. století (relativní chronologie – Kos 2005, 175).

Vyhodnocení

Podzemní objekt prozkoumaný u Klobouk-Bohumilic (Bohumilice 1) představuje klasický případ lochu, jenž se na jižní Moravě objevuje buď v souvislosti se staršími vývojovými fázemi obcí, nebo ve spojitosti s jejich zánikem ještě v období středověku. Systém podzemních chodeb a komor, uspořádaných v kruhové formaci, svědčí o pokročilejším vývoji. Kruhový záskok se objevuje na Moravě přibližně od 13. století (Nekuda 1992), avšak přebudování do soustavy vzájemně propojených síněk lze klást pravděpodobně až do některého z následných období (14.–15. století).

Podle technologie a dalších stavebních prvků lze tedy bohumilický loch zařadit mezi objekty středověkého stáří a spojit jej s největší pravděpodobností se zánikem vsí Bohumělicemi, které jsou poprvé zmiňovány roku 1298 a naposledy uváděny jako pusté roku 1440. Náš předpoklad podpořil také výskyt středověké keramiky a mazanice na poli v bezprostředním okolí místa propadu, kde jsme během malé chvílky shromáždili kolekci zlomků typických pro závěrečné období středověku.

Loch pod označením Bohumilice 1 spadá pravděpodobně do skupiny objektů, jež jsou charakteristické jedním vchodem. Ten představoval těsnou chodbičku, která klesala ze svažitého povrchu šikmo do masivu (m. b. č. 6). Nelze vyloučit, že tento vstup byl založen na utajeném místě, a to snad v suterénu nadzemní obytné nebo hospodářské stavby. Podobné případy známe ze zaniklých středověkých vsí Mstěnice a Pfaffenschlag (Nekuda 1975; 1992; 2000) a snad také ze současné obce Holasice (okr. Brno-venkov), kde ve středověku v letech 1200–1250 stával panský dvůr (Kos 2003; 2005, 174, obr. 6:A; Duchoň 1999). U těchto lochů postrádáme existenci vstupních nebo pomocných stavebních šachet, které jsou typičtější spíše pro oblast německých zemí a v našem moravském příhraničí souvisejí

Chodba s původními stropními záseky po kopacím nástroji. (foto Petr Kos)

pravděpodobně s vnější německou kolonizací ve 13. století. Obecně si však můžeme přiznat, že pro bližší porovnání máme z území Moravy k dispozici stále jen poměrně mizivé množství dokumentačního materiálu, jenž by nám zachycoval ucelené půdorysy těchto podzemních systémů.

Nález vytržené závorové kapsy v bohumilickém lochu by mohl svědčit o skutečnosti, že k zániku souvisejícího nadzemního stavení mohlo dojít násilně, a to nejspíše za husitských válek. Vlastní nejstarší jádro podzemních chodeb by mohlo spadat ještě na přelom 12. a 13. století nebo do století 14.

Na základě našeho doporučení byl loch z bezpečnostních a konzervačních důvodů zavezen hlinou, aby se tak předem zamezilo nepředvídatelnému borcení stropů a nutnému samovolnému zániku. V místě bývalé středověké vsi Bohumělice lze i nadále předpokládat občasné propady do podzemí. Nalezený loch Bohumělice 1 není podle starších i nově získaných zkušeností určitě jediným případem, lze tu proto předpokládat celý systém těchto zajímavých podzemních objektů v různém stavu zachovalosti.

Literatura:

- Duchoň, B. 1999: Obec Holasice (1349–1999), Holasice.
 Kos, P. 2002: Výzkum lochů na Moravě, Rkp. diplomové práce ÚAM FFMU Brno.
 Kos, P. 2003: Středověké lochy v Holasicích u Brna, *Speleo* 38, Brno, 12–15.
 Kos, P. 2005: K moravským lochům, In: *Forum urbes medii aeui (FUMA) II*, Brno, 166–183.
 Kos, P. 2006: Holasice 2006 – ul. Palackého 255, *Archiv ÚAPP Brno*, NZ čj. 108/07.
 Nekuda, R. 1992: Podzemní chodby ve Mstěnicích, *AH* 17, 369–379.
 Kordiovský, E. 1997: Nálezy lochů na Kloboucku v záznamech K. J. Bukovanského, In: Nekuda, R. – Unger, J., *Z pravěku do středověku*, Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, Brno, 272–275.

- Pokorný, K. 2003: Hrad a chodba tajná, Brno.
- Červinka, I. L. 1905: „Lochy“ umělé jeskyně na Moravě (Souborný přehled), Zvláštní otisk u „Časopisu moravského musea zemského“, 5, Brno.
- Bukovanský, K. J. 1909: Kloboucký okres, In: Vlastivěda Moravská, Brno.
- Nekuda, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu, Brno.
- Nekuda, V. 1975: Pfaffenschlag, Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno.
- Nekuda, V. 2000: Mstěníce 3, Zaniklá středověká ves u Hrotovic (Raně středověké sídliště), Brno.

Petr Kos

Medieval dugout in Klobouky-Bohumilice

In Klobouky-Bohumilice (dist. Břeclav), a medieval dugout located in a field west of the village was unexpectedly revealed when the ground over it collapsed during the spring; it was explored by the Czech Speleological Society and the Institute for Archaeology in Brno. During documentation work some 25 meters of passageway were explored, going down to a depth of some 5 m. The original shape of the structure was significantly altered by water erosion and dampness in the walls of the passageways, some short sections of which were collapsed. After the debris was removed by members of the Czech Speleological Society, a large part of the underground spaces were opened and accessible for archaeological research.

The underground structure consisted of four chambers, interconnected by passageways. On the ceilings of three of the chambers ventilation shafts existed to provide a flow of fresh air. Today they are completely clogged with about 1 m of soil. One interesting point is the finding of a damaged slot for a locking bar at the mouth of the entrance passage (shown on the drawing by the letter "z"), which was reckoned to be the evidence of a forced entry into the dugout at the time when people were taking refuge there.

The dugout was given the name Bohumilice 1 and on the basis of typological classification it is considered a structure of defensive character – type II, variant B (Kos 2005, 169). From the structural elements (entry shaft, circular shape of passageways, ventilation shafts, locking bars) three phases of construction were identified (I–III), which can be dated to the 12th–15th centuries (relative chronology – Kos 2005, 175).

The dugout was discovered at a site known to the local people as Bohumělice, which is the name of a no-longer-existing medieval village. It was first mentioned in a document from 1298 awarding it to the Zábřdovice monastery. In 1440 it is listed as the property of Karel of Luleč, and is first mentioned as being abandoned in 1481 as part of the holdings of Licek of Luleč (see Nekuda 1961, 81). The abandonment of the dugout is evidently related to the Hussite wars at the beginning of the 15th century, when the village of Bohumělice was probably pillaged and abandoned.